

เส้นทางเดินทางและการตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทลื้อ กรณีศึกษา อำเภอเชียงคำ
จังหวัดพะเยา

Tai Lue Journey and their Settlements: A Case Study of Chiang Kham District,
Phayao Province.

กนกพร ไชยลังกา^{1*}, บุญศิริ สุขพรอมสรณ์¹

Kanokporn Chailungka^{1*}, Boonsiri Sukpromsun¹

¹สาขานิติศาสตร์ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000

* Corresponding Author: gate110742@gmail.com

Received: October 28, 2021

Revised: December 25, 2021

Accepted: December 28, 2021

บทคัดย่อ

การศึกษางานวิจัยเรื่องเส้นทางเดินทางและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ ในอำเภอเชียงคำจังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาเส้นทางอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ (2) ศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ และ (3) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และสำรวจภาคสนามบริเวณหมู่บ้านไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประกอบกับการใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการเก็บแบบสอบถาม โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ชาวไทลื้อโดยมีกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้งหมด 60 คน ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทลื้อเดิมตั้งถิ่นฐานอยู่สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งต่อมาชาวไทลื้อได้มีการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรล้านนา เนื่องจากภาวะสงคราม ชาวไทลื้อถูกกวาดต้อนลงมาอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ของภาคเหนือจากเจ้าผู้ครองนครน่าน ชุมชนไทลื้อนิยมตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบระหว่างหุบเขาที่มีแม่น้ำไหลผ่าน เส้นทางอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อ มีด้วยกันทั้งหมด 4 สาย ได้แก่ สายที่ 1 อพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ประเทศเมียนมา สายที่ 2 อพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ประเทศเวียดนาม สายที่ 3 อพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ประเทศลาว และสุดท้ายสายที่ 4 อพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ประเทศไทย ส่วนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่พบในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มี 2 รูปแบบ คือ การตั้งถิ่นฐานแนวยาว(Linear Village) ได้แก่ ตำบลเชียงบาน ตำบลหย่วน ตำบลฝายกวาง ตำบลแม่ลาว และ การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม(Cluster Village) ได้แก่ ตำบลเวียง ตำบลน้ำแวน ตำบลเจดีย์คำ ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน แบ่งได้ 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยทางด้านแรงผลักดันและปัจจัยทางด้านแรงดึงดูด โดยแต่ละด้านจะแบ่งปัจจัยออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านกายภาพ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครอง และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งผลได้มาจากการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม พบว่าปัจจัยด้านแรงผลักดันที่มีอันดับสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ปัจจัยด้านการเกิดสงคราม คิดเป็นร้อยละ 93.33 รองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านการเกิดการรุกรานของกลุ่มทางการเมือง คิดเป็นร้อยละ 93.33 และปัจจัยด้านกายภาพ

การขาดแคลนที่ดินทำกิน คิดเป็นร้อยละ 88.33 และปัจจัยด้านการขาดแคลนทรัพยากร คิดเป็นร้อยละ 86.67 ตามลำดับ ส่วนปัจจัยด้านแรงดึงดูดที่อันดับสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ปัจจัยด้านกายภาพที่มีทรัพยากรที่สมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 98.33 รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมในการมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 95.00 และปัจจัยด้านสภาพทางสังคมมั่นคง คิดเป็นร้อยละ 86.67 ตามลำดับ

คำสำคัญ: เส้นทางการเดินทาง / การตั้งถิ่นฐาน / ชชาติพันธุ์ไทลื้อ

Abstract

The study of Tai Lue journey and their settlement in Chiang Kham District, Phayao Province consists of 3 objectives. First, to explore the migration routes of Tai Lue. Second, to analyze the settlement patterns and distribution of Tai Lue. Third, to identify the push and pull factors affecting Tai Lue's settlement. This study conducted qualitative research approach secondary data such as relevant via / historical documents / researches and field surveys in Tai Lue Village in the study area. In addition, the in-depth interviews and questionnaires were ministered. The key informants were 60 Tai Lue with aged 60 years and over.

The results showed that the original settlement of Tai Lue was in Xishuangbanna, Yunnan, People's Democratic Republic of China. Later, Tai Lue had migrated to various cities of northern Thailand due to the war. The Tai Lue people were herded to the northern provinces by the prince of Nan. The Tai Lue communities usually settle on the river basins and the valley plains. The migration route of the Tai Lue consisted of 4 routes: the first moved into Myanmar, the second migrated to Vietnam, the third shifted into Laos and the fourth emigrate to Thailand. As for the settlement patterns of Tai Lue in Chiang Kham, Phayao, there were 2 patterns found: 1) Linear Village included Tambon Chiang Ban, Tambon Yuan, Tambon Fai Kwang, Tambon Mae Lao and 2) Cluster Village contained Tambon Wiang, Tambon Nam Van, Tambon Chedi Kham. The push and pull factors affecting Tai Lue's settlement divided into 4 factors: physical factors, social and cultural factors, political and administrative factors and economic factors. Based on the questionnaires and in-depth interview, it showed that the most important of push factors was the wake of wars for 93.33 percent, followed by political aggression and shortage of arable land were 88.33 percent, and lack of resources was 86.67 percent, respectively. In terms of pull factors, the greatest factor was the availability of resources for 98.33 percent, followed by social and cultural factors of having a better way of life was 95.00 percent, and the stable social status was 86.67 percent, respectively.

Keywords: Journey / Settlements / Tai Lue

บทนำ

การตั้งถิ่นฐานนับว่ามีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะการตั้งถิ่นฐานเป็นผลมาจาก ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และการตั้งถิ่นฐานยังสะท้อนให้เห็นการปรับตัวให้เข้ากับ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชนนั้น ๆ โดยมนุษย์จะตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้าน เป็นเมือง เกิดการรวมตัวกันและมีความสัมพันธ์กันเป็นสังคม ในแต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่ม ซึ่งมีความแตกต่างกันในลักษณะต่าง ๆ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เป็นต้น ยิ่งสังคมใหญ่มากเพียงใดความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมอาจมีมากขึ้นเท่านั้น เช่น ในประเทศจีนประกอบด้วยชนหลายชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยวน ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทน้อย ไทสยาม เป็นต้น ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่มาจากประเทศจีนตอนใต้ ในประเทศพม่าประกอบด้วย ชาวไทใหญ่ ไทเขิน ไตหล่ง ไทดำ เป็นต้น และในประเทศไทยก็เช่นกัน ประกอบด้วยชนหลายชาติพันธุ์ เช่น ไทลื้อ ไทยอง ไทดำ ไทชิน ไทพวน ไทหย่า เป็นต้น [1]

ไทลื้อหรือไตลื้อ ในประเทศไทยเป็นชาวไทกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองว่า “ลื้อ” พูดภาษาในตระกูลไต โดยมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตสิบสองปันนาตอนใต้ของเมืองยูนนานประเทศจีน จากนั้นชาวไทลื้อได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งชาวไทลื้อนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำระหว่างหุบเขาหรือแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ที่มีแม่น้ำไหลผ่าน โดยมีแม่น้ำโขงหรือ“น้ำซอง” เป็นแม่น้ำสายสำคัญ รวมถึงแม่น้ำสายย่อยที่ไหลผ่านเมืองต่าง ๆ ซึ่งการที่ชาวไทลื้อตั้งถิ่นฐานตามหุบเขาเพราะชาวไทลื้อ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจำเป็นต้องมีการพึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำ เพื่อตอบสนองความสะดวกในการดำรงชีวิต เพราะส่วนใหญ่ชาวไทลื้อทุกแห่งล้วนมีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่เหมือนกันทั้งเรื่องของภาษา การสร้างบ้านเรือน การเลี้ยงชีพและการอยู่ร่วมกันในสังคมของชาวไทลื้อ ซึ่งชาวไทลื้ออยู่ร่วมกันแบบสังคมชนบทที่มีการพึ่งพาอาศัยกันรู้จักแบ่งปันกัน ความเป็นหมู่บ้านหรือชาวชาติพันธุ์จึงมีความสามัคคีของคนที่อยู่รวมกันในพื้นที่เดียวกัน โดยชาวไทลื้อจะอยู่อาศัยกันเป็นสังคมแบบเครือญาติ ส่วนลักษณะการสร้างบ้านเรือนของชาวไทลื้อภายนอกจะแตกต่างจากเรือนไทลื้อบ้านเดิมที่สิบสองปันนา แต่แผนผังเรือนรวมยังคงเหมือนเดิม หลังคาไม้ทึบมีความลาดเอียงเล็กน้อย เพื่อให้แสงเข้าเรือนลดความอับชื้น แต่ส่วนที่ต่างไปจากเดิม คือ สภาพอากาศที่ไม่หนาวเท่ากับสิบสองปันนา นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของการเป็นชาวไทลื้อผ่านประเพณี ความเชื่อ ซึ่งชาวไทลื้อจะมีการนับถือผีควบคู่กับพระพุทธศาสนาโดยทั้งสองความเชื่อจะแยกกันอย่างชัดเจน พุทธศาสนามีพื้นที่อยู่ในวัด ส่วนผีมีพื้นที่อยู่ในบ้าน ชุมชนและเมือง เช่น ผีเรือน ผีหมู่บ้านและผีเมือง และส่วนการแต่งกายของชาวไทลื้อจะแตกต่างไปจากคนพื้นเมืองล้านนา โดยชายจะมีการแต่งกายด้วยเสื้อหม้อห้อมแขนยาว กางเกงกันสิ่งหรือเต๋วสามตุก มีผ้าขาวม้าคาดพุงและผ้าโพกศีรษะ ส่วนผู้หญิงใส่เสื้อปักแขนยาว ชินไทลื้อที่มีลวดลายและผ้าโพกศีรษะสีขาว [2] ปัจจุบันมีการพบชุมชนไทลื้อกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา ซึ่งจังหวัดพะเยามีชาวไทลื้ออาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอำเภอเชียงคำซึ่งมีจำนวนประชากรไทลื้อทั้งหมด 19,654 คน [3] และมีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 134 หมู่บ้านกระจายทั่วอำเภอเชียงคำ [4]

ไทลื้อเชียงคำที่มีแหล่งตั้งถิ่นฐานในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา อพยพมาจาก 1) เมืองพง ซึ่งอยู่ตอนใต้สุดของแคว้นสิบสองปันนา ติดกับดินแดนเมืองสิงห์อินโดจีน 2) เมืองมางอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปตามลำน้ำมาง เมืองพงเป็นเมืองขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือเชื่อมโยงกับเมืองชายแดนอื่น ๆ ของมณฑลยูนนานตอนใต้ติดกับเขตรัฐ

ฉาน และเมืองเงินตั้งอยู่แขวงไชยะบุรี ประเทศลาว หลังจากนั้นมีการพบชาวไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณตำบลหย่วน ได้แก่ บ้านหย่วน บ้านธาตุ บ้านแดนเมือง และบ้านมาง ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านแพด บ้านทุ่งหมอก และบ้านเชียงคาน และสุดท้ายตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนองลือ การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำจะเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณแม่น้ำลาวและห้วยแม่ตำที่ไหลมาบรรจบกันกับแม่น้ำแวน ปัจจุบันชุมชนได้กระจายตัวออกไปอยู่อีกผากหนึ่งของห้วยแม่ตำ [5] เนื่องจากอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็นอำเภอที่พบกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมากที่สุด ดังนั้น การค้นหาสาเหตุและเหตุผลที่เป็นแรงผลักดันจากแหล่งที่อยู่อาศัยเดิมและแรงจูงใจที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อต้อง มาตั้งถิ่นฐาน ณ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจประกอบกับการได้ทราบถึงพัฒนาการรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและแนวโน้มการกระจายตัว การเปลี่ยนแปลงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ไทลื้อมากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาเส้นทางการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ
2. ศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ
3. ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทลื้อ

วิธีการศึกษางานวิจัย

ในการศึกษาเส้นทางการเดินทางและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในครั้งนี้

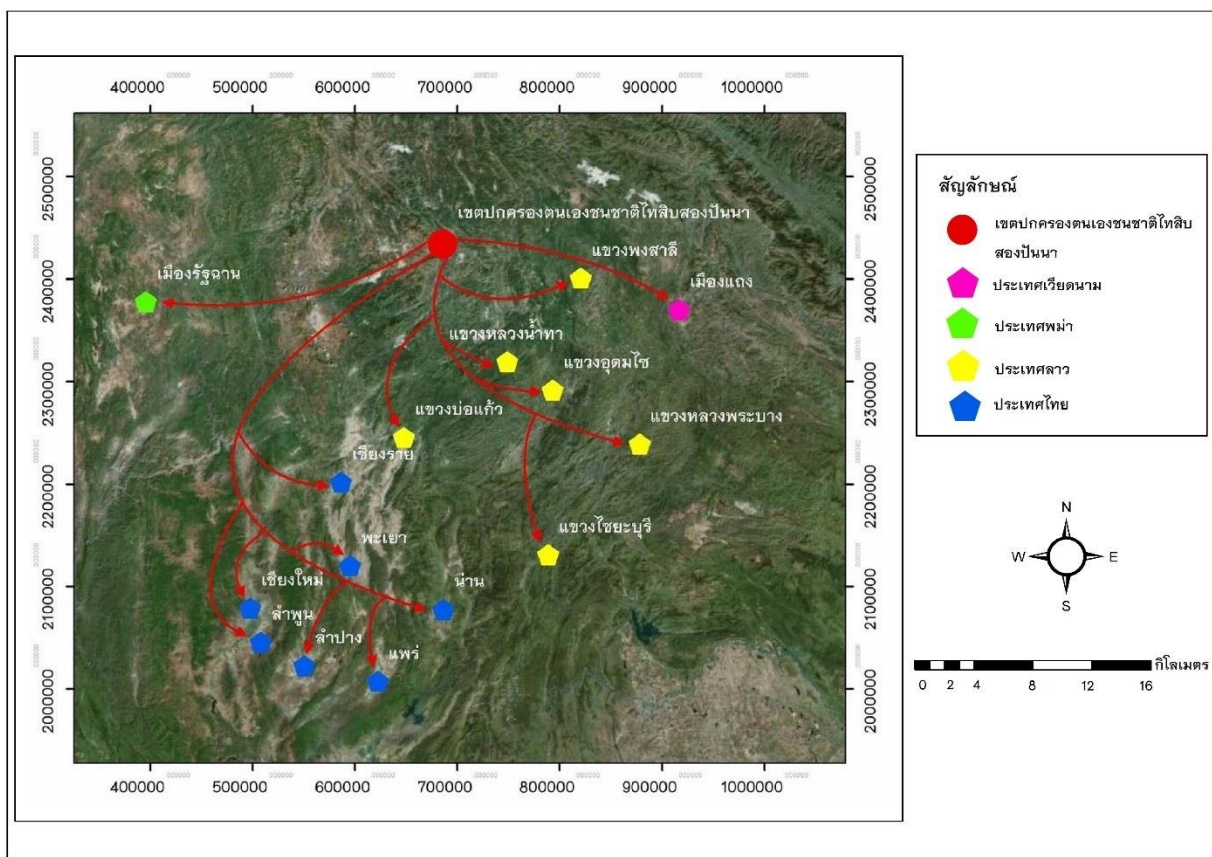
1. ศึกษาเส้นทางการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ โดยการทบทวนวรรณกรรมเพื่อศึกษาช่วงเวลาของการอพยพย้ายถิ่นฐานและจัดทำแผนที่เส้นทางการอพยพจากเอกสารทางประวัติศาสตร์และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ไทลื้อ บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน และพื้นฐานความเป็นอยู่ของชาวชาติพันธุ์ไทลื้อ จากนั้นทำการสรุปเส้นทางการอพยพย้ายถิ่นฐานให้อยู่ในรูปแบบของช่วงเวลาการอพยพย้ายถิ่นฐาน

2. ศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกันซึ่งตามแนวคิดและทฤษฎีพบว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตัวของหมู่บ้านมีทั้งหมด 5 รูปแบบ ได้แก่ แบบ Linear Village มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางการคมนาคม แบบ Cluster Village มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานเริ่มจากหมู่บ้านเล็กๆ ต่อมาได้กลายเป็นหมู่บ้านกลุ่มที่มีความหนาแน่น แบบ Round Village มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานล้อมรอบศูนย์กลางหมู่บ้าน โดยหมู่บ้านจะล้อมรอบด้วยกำแพง แบบ Walled Village มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นรูปแบบที่เกิดจากการป้องกันการโจมตี จะมีการสร้างแนวกำแพงขึ้นล้อมหมู่บ้านหรือเมือง แบบ Grid Village มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบตารางกริด และทำการวิเคราะห์ว่าหมู่บ้านชาติพันธุ์ไทลื้อมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่สอดคล้องกับรูปแบบและมีการกระจายตัวไปในทิศทางใด

3. ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทลื้อ โดยทำการศึกษาจากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยวิธีการจัดเตรียมชุดคำถามเกี่ยวกับปัจจัยด้านแรงผลักดันและแรงดึงดูดในการอพยพและการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสุ่มกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ทั้งหมด 60 คน และเป็นชาวไทลื้อทั้งหมด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึกจากการสอบสวนสัมภาษณ์เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความใกล้เคียงกับวัตถุประสงค์ในงานวิจัยมากที่สุด

ผลการศึกษา

การศึกษาเส้นทางการเดินทางและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อพบว่า แต่เดิมชาวไทลื้อหรือไทลื้อมีถิ่นที่อยู่อาศัยบริเวณเขตสิบสองปันนาต่อมาได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานและกระจายตัวอยู่ตามประเทศต่าง ๆ ได้แก่ ประเทศเมียนมาร์ซึ่งมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ในเขตรัฐฉาน ประเทศเวียดนามมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่เมืองแกง ประเทศลาวมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ตามแขวงพงสาลี แขวงหลวงน้ำทา แขวงอุดมไซ แขวงไชยะบุรี แขวงหลวงพระบางและแขวงบ่อแก้ว ส่วนประเทศไทย มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่หลายจังหวัดทางภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา โดยช่วงเวลาการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้าสู่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (ภาพที่ 1) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 1)

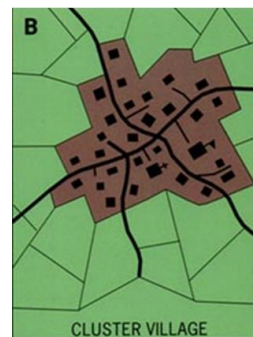
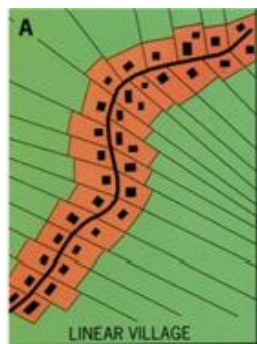

ภาพที่ 1 เส้นทางการอพยพย้ายถิ่นของชาติพันธุ์ไทลื้อ

ตารางที่ 1 ช่วงเวลาการอพยพย้ายถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทลื้อ

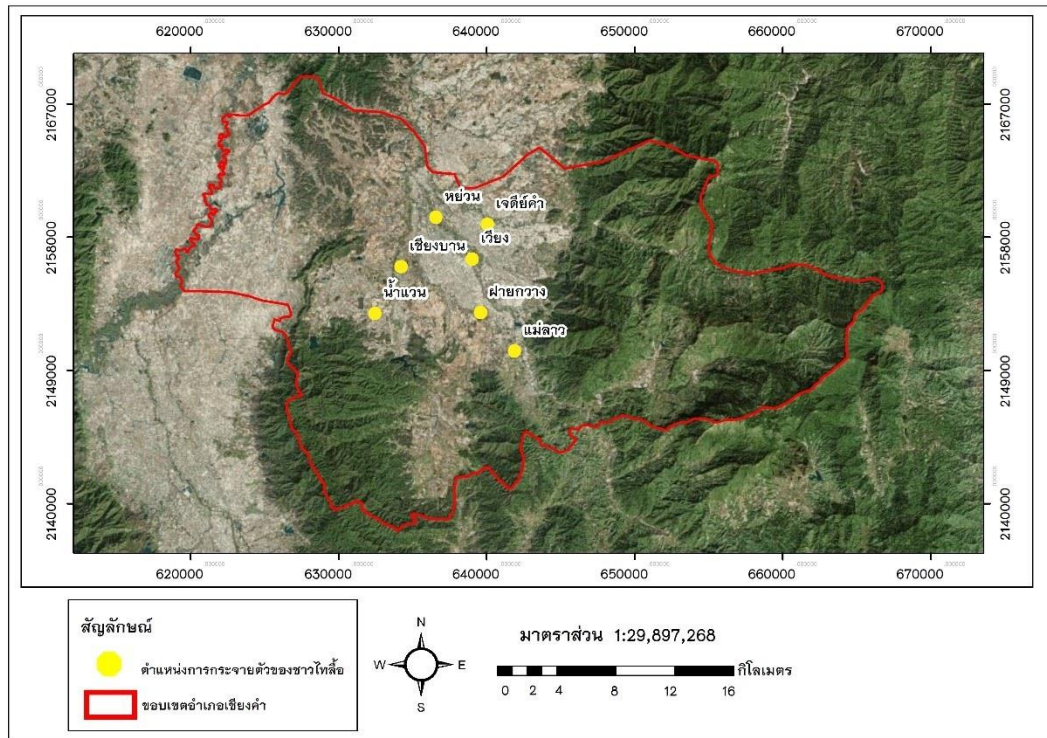
พ.ศ.	เหตุการณ์ที่สำคัญ
2331	สมัยรัชกาลที่ 1 ได้มีการสั่งให้เจ้าอัตถวรปัญโญ เจ้าผู้ครองนครน่าน ไปตีเมืองเชียงตุงและได้เข้าไปกวาดต้อนชาวไทลื้อจากแคว้นสิบสองปันนา ประเทศจีน ไปอยู่ ณ เมืองเชียงม่วน จังหวัดน่าน
2396	สมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการสั่งให้เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าครองนครน่านไปตีเมืองสิบสองปันนา เมืองเชียงรุ่ง แต่ชาวไทลื้อเมืองเชียงรุ่งยอมถูกกวาดต้อนแต่โดยดีและยังพบชาวไทลื้ออีกกลุ่มหนึ่งที่ยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีนฮ่อ จึงได้ทำการช่วยเหลือชาวไทลื้อเหล่านั้นให้พ้นจากอิทธิพลของจีนฮ่อ ซึ่งถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหาง อำเภอกิ่ง จังหวัดน่าน (ปัจจุบัน คือ อำเภอกิ่ง จังหวัดเชียงราย)
2399	เจ้าอนันตวรฤทธิเดช ได้ไปตีเมืองสิบสองปันนากวาดต้อนเทครัวชาวไทลื้อมาไว้ที่เมืองเชียงม่วน ใกล้ลำน้ำบี
2413	พญาโพธิราชได้มีการพาชาวไทลื้ออพยพหนีภัยจากสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เมืองเทิง ซึ่งชาวไทลื้อเรียกเจ้าเมืององค์นี้ว่า “พญานายฮ้อย”
2416	พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ได้เกิดความวิตกกังวลว่าชาวไทลื้ออาจจะพากันอพยพกลับไปยังที่อยู่เดิม จึงได้มีการอพยพย้ายถิ่นไปตั้งถิ่นฐานใหม่อยู่ที่อำเภอเชียงม่วน จังหวัดน่าน ในปีเดียวกันชาวไทลื้อได้มีการย้ายที่อยู่อาศัยใหม่ เนื่องจากเมืองเชียงม่วนมีผู้อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากจึงทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมไม่อุดมสมบูรณ์เป็นเหตุทำให้ชาวไทลื้อมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเชียงคำในปัจจุบัน
2447	ชาวไทลื้อได้มีการตั้งหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง ชื่อว่า บ้านธาตุสบแวน แยกมาจากหมู่บ้านหย่วน ซึ่งได้มีการแยกหมู่บ้านออกไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอเชียงคำอีกเป็นจำนวนหลายหมู่บ้าน
2460	เกิดการขยายตัวของชาวไทลื้อครั้งสุดท้ายซึ่งมีการกระจายตัวไปยังตำบลน้ำแวนและตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ พบว่ารูปแบบการตั้งถิ่นฐานตัวของหมู่บ้านชาติพันธุ์ไทลื้อที่พบมีทั้งหมด 2 ลักษณะ คือ แบบ Linear Village และแบบ Cluster Village [6]

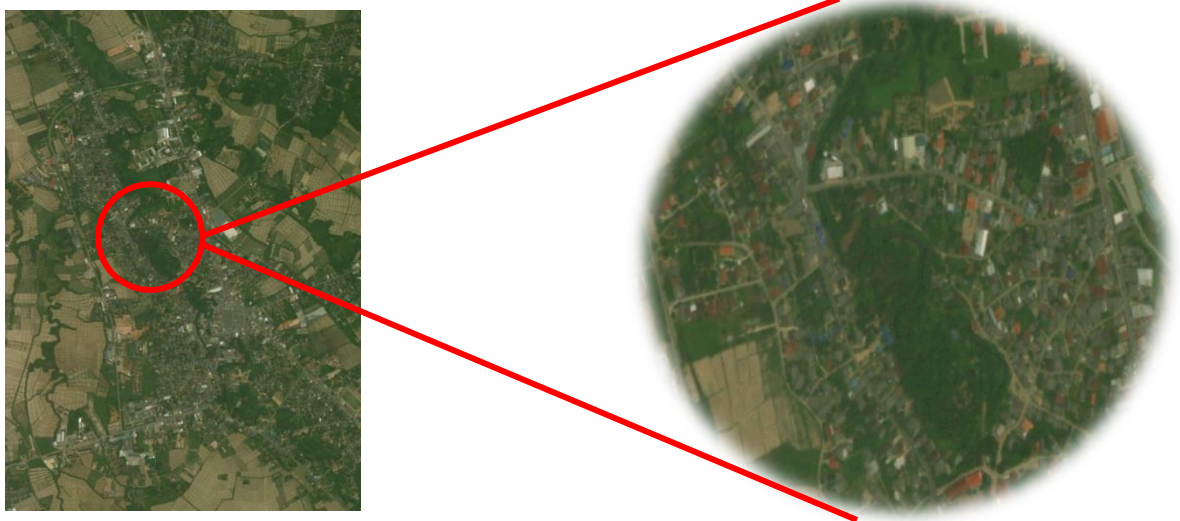
ภาพที่ 2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบ Linear Village และแบบ Cluster Village

ที่มา : บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ, 2557

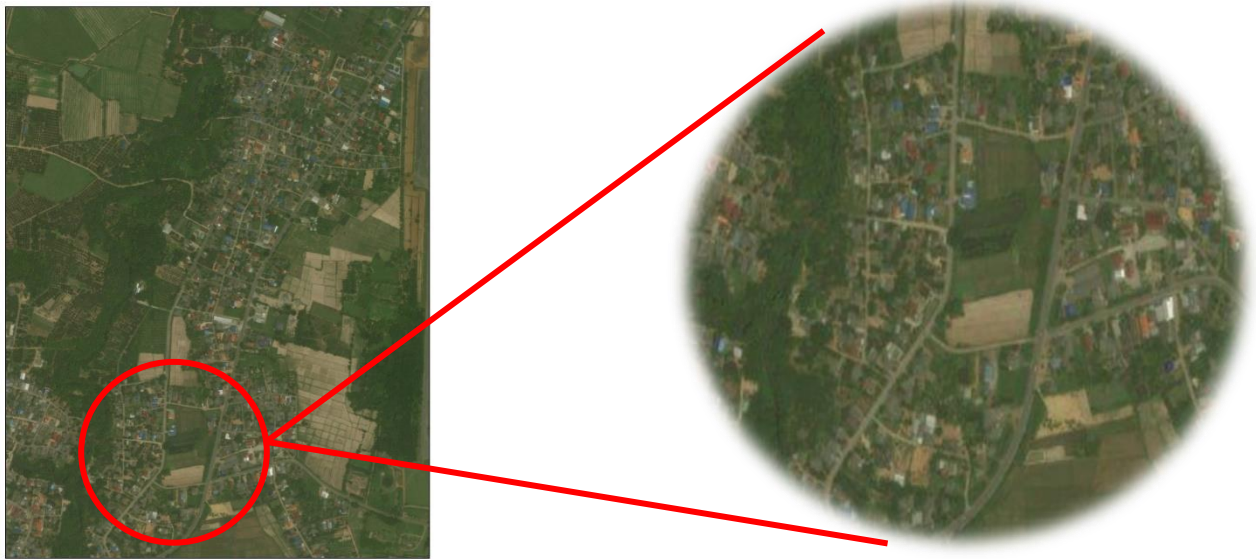

ภาพที่ 3 การกระจายตัวของชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

โดยรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบ Linear Village พบในตำบลห้วยวน ตำบลเชียงบาน ตำบลฝายกวางและตำบลแม่ลาว จะมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำลาว แต่ตำบลเชียงบานมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามแม่น้ำแวน ซึ่งรูปแบบการกระจายตัวจะเรียงรายไปตามริมฝั่งแม่น้ำ

ภาพที่ 4 การกระจายตัวของหมู่บ้าน ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 5 การกระจายตัวของหมู่บ้านแว่นพัฒนา ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 6 การกระจายตัวของหมู่บ้านแฮะ ตำบลแม่ลาว จังหวัดพะเยา

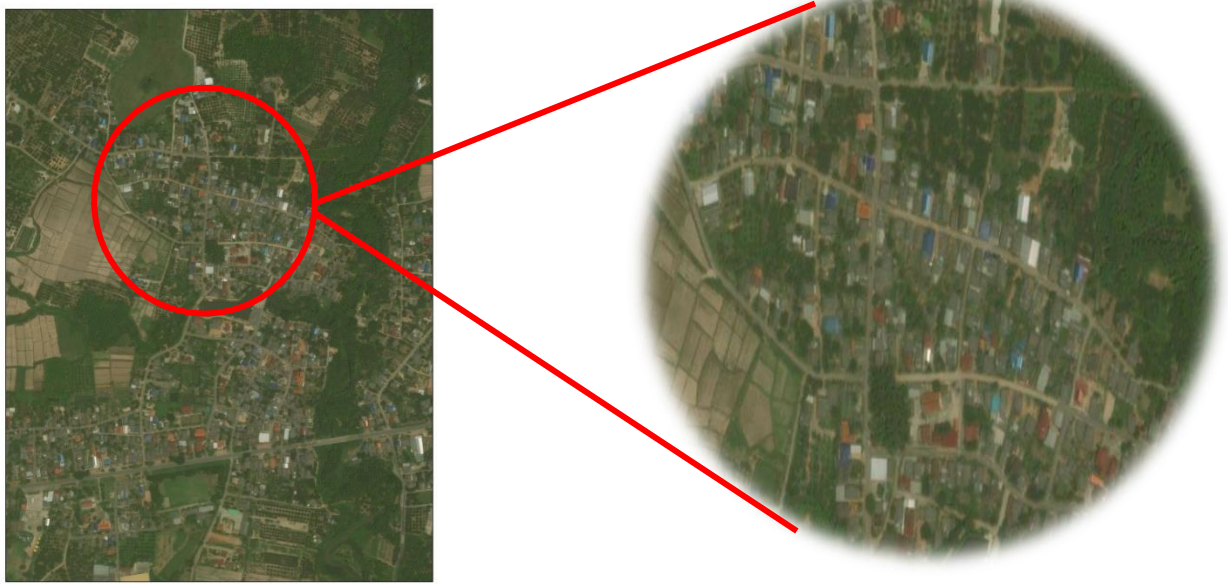

ภาพที่ 7 การกระจายตัวของหมู่บ้านหนองลือ ตำบลฝายกวาง จังหวัดพะเยา

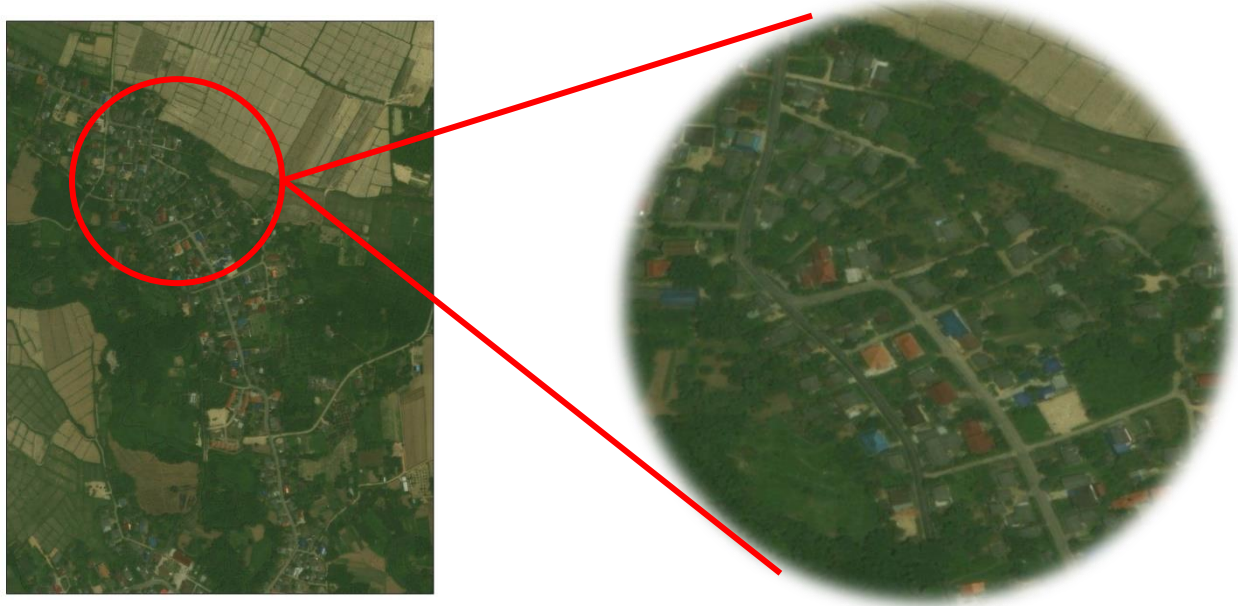
ส่วนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบ Cluster Village พบในตำบลเวียง ตำบลน้ำแวน และตำบลเจดีย์คำ โดยตำบลน้ำแวนมีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบใกล้แม่น้ำแวนบรรจบกับแม่น้ำแม่ต้า และมีการกระจายตัวโดยรอบพื้นที่ไปทางทิศเหนือและทิศใต้ ตำบลเจดีย์คำและตำบลเวียง ตั้งอยู่ตามริมแม่น้ำลาวฝั่งตะวันตก โดยเริ่มแรกตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กอยู่บริเวณที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำ จากนั้นได้มีการขยายออกไปยังบริเวณรอบ ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานและเกิดเป็นชุมชนที่มีความหนาแน่น

ภาพที่ 8 การกระจายตัวของหมู่บ้านลำ ตำบลเวียง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 9 การกระจายตัวของหมู่บ้านน้ำแวน ตำบลน้ำแวน จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 10 การกระจายตัวของหมู่บ้านวังเค็ม ตำบลเจดีย์คำ จังหวัดพะเยา

จากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน โดยทำการเก็บข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการอพยพย้ายถิ่นฐานทั้งด้านแรงผลักดันและด้านแรงดึงดูด [7] จากประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 60 คน ซึ่งเน้นกลุ่มประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และเป็นชาวไทลื้อใน 7 ตำบล ได้แก่

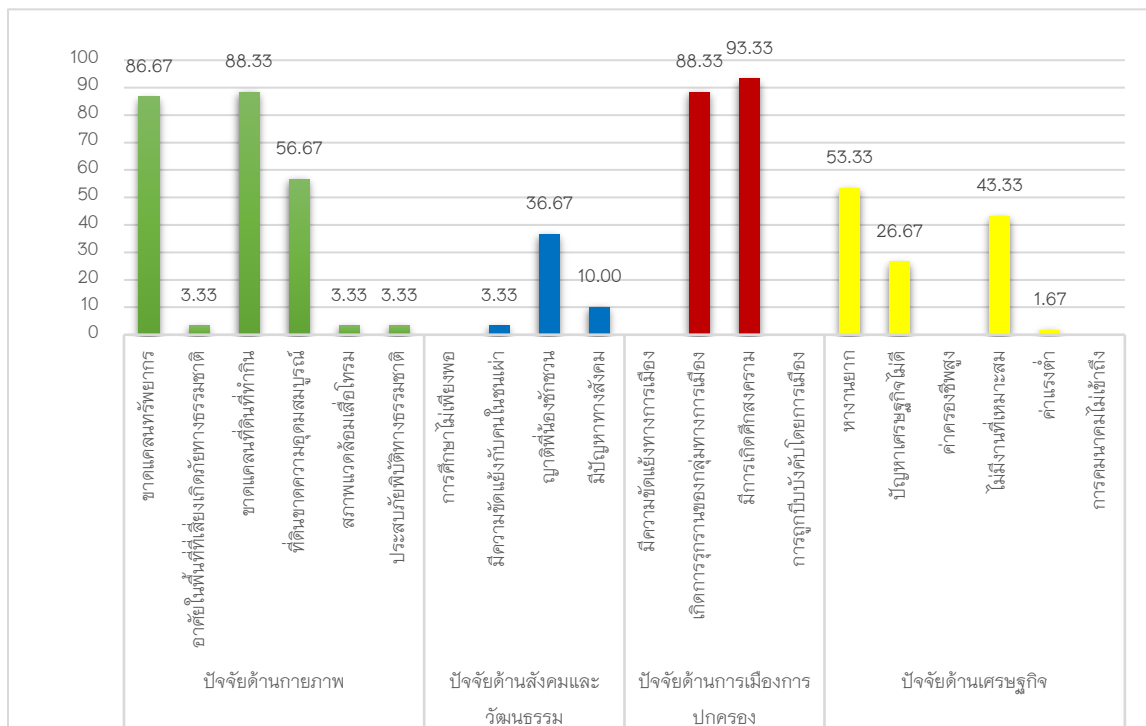
ตำบลห้วยวน ตำบลเจดีย์ ตำบลเวียง ตำบลฝายกวาง ตำบลน้ำแวน และตำบลแม่ลาว ผลจากการเก็บแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นประชากรชาย 29 คน และหญิง 31 คน สถานภาพ โสด 1 คน สมรส 33 คน หย่าร้าง 1 คน หม้ายสามีตาย 22 คน และหม้ายภรรยาตาย 5 คน การตั้งถิ่นฐานโดยการมาอยู่อำเภอเชียงคำ 7 คน เป็นคนเชียงคำตั้งแต่กำเนิด 53 คน อาชีพส่วนใหญ่จะไม่มีประกอบอาชีพพบทั้งหมด 30 คน และเป็นเกษตรกรทั้งหมด 20 คน การศึกษาส่วนมากจบประถมศึกษาทั้งหมด 53 คน มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าทั้งหมด 3 คน และไม่เคยศึกษาทั้งหมด 2 คน แหล่งที่อยู่พบว่าเป็นเจ้าบ้านทั้งหมด 50 คน อาศัยร่วมกับบุตรหรือผู้อื่น 10 คน ประเภทที่อยู่อาศัยพบว่าที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว 58 หลังคาเรือน และเป็นที่พักอาศัยและการค้า 2 หลังคาเรือน

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรตัวอย่าง

	ลักษณะ	รวม	ร้อยละ
เพศ	ชาย	29	48.33
	หญิง	31	51.67
สถานภาพ	โสด	1	1.67
	สมรส	33	55
	หย่าร้าง	1	1.67
	หม้ายสามีตาย	22	36.67
	หม้ายภรรยาตาย	5	8.33
การตั้งถิ่นฐาน	ย้ายมา	7	11.67
	เป็นคนเชียงคำตั้งแต่กำเนิด	53	88.33
อาชีพ	ไม่มี	30	50
	เกษตรกร	20	35
	จักสาน	1	1.67
	รับราชการบำนาญ	3	5
	หมอมือ	1	1.67
	รับจ้างทั่วไป	3	5
	ค้าขาย	1	1.67
การศึกษา	ไม่เคย	2	3.33
	ประถมศึกษา	53	88.33
	มัธยมศึกษาตอนต้น	0	0
	มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	3	5
	ปริญญาตรีหรือเท่าเทียบ	0	0
	สูงกว่าปริญญาตรี	2	3.33

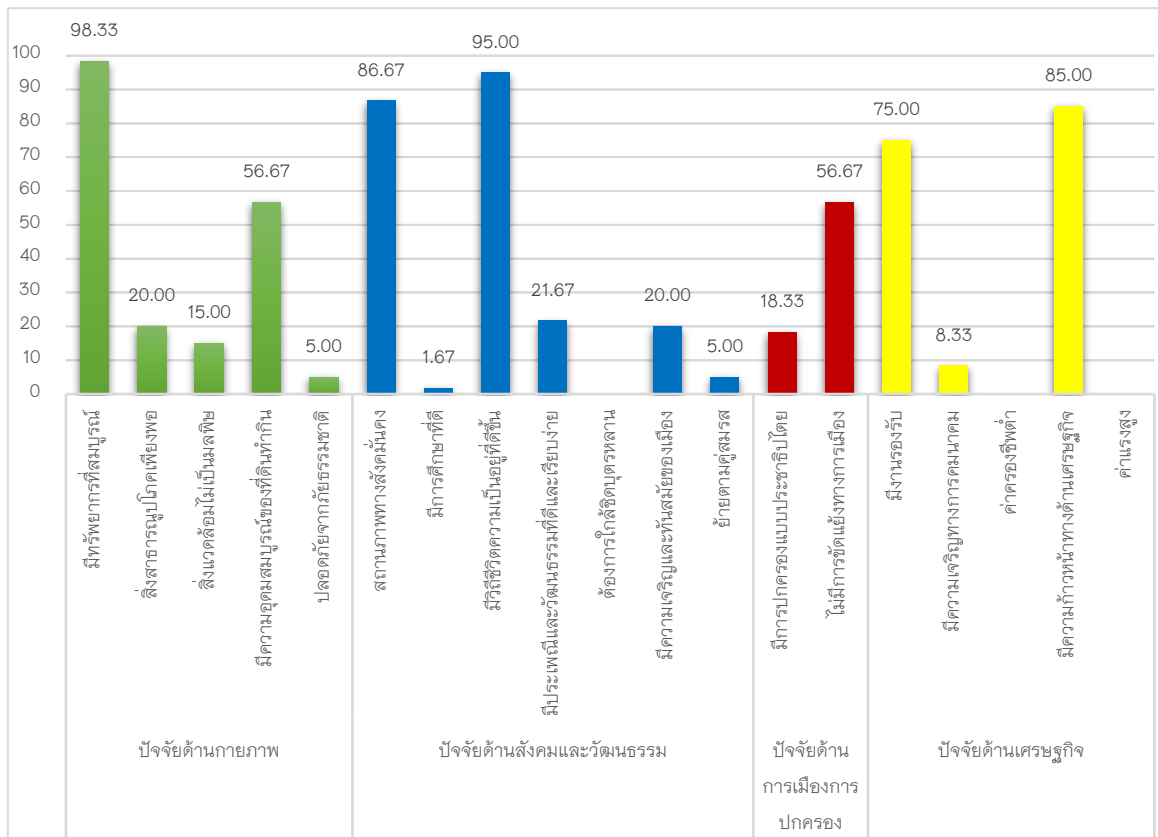
	ลักษณะ	รวม	ร้อยละ
แหล่งที่อยู่	เจ้าบ้าน	50	83.33
	อาศัยร่วมกับบุตรหรือผู้อื่น	10	16.67
	บ้านเช่า	0	0
ประเภทที่อยู่อาศัย	ที่พักอาศัย	58	96.67
	ที่พักและค้าขาย	2	3.33

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานด้านแรงผลักดันและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานด้านแรงดึงดูด จากผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานด้านแรงผลักดันที่สำคัญที่สุด คือ ปัจจัยด้านการเมืองการปกครองในการเกิดศึกสงคราม คิดเป็นร้อยละ 93.33 เนื่องจากสมัยนั้นสิบสองปันนาได้มีการเกิดสงครามชาวไทลื้อจึงถูกเจ้าผู้ครองนครน่านไปกวาดต้อนลงมาอยู่ที่ต่าง ๆ ในอำเภอเชียงคำ รองลงมา คือ ปัจจัยด้านกายภาพในการขาดแคลนที่ดินทำกิน คิดเป็นร้อยละ 88.33 และปัจจัยด้านการเมืองและการปกครองในการเกิดการรุกรานของกลุ่มทางการเมือง คิดเป็นร้อยละ 88.33 ตามลำดับ และปัจจัยที่ต่ำสุด คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจค่าแรงต่ำ คิดเป็นร้อยละ 1.67

ภาพที่ 11 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานด้านแรงผลักดัน

ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานด้านแรงดึงดูด ที่สำคัญที่สุด คือ ปัจจัยด้านกายภาพมีทรัพยากรที่สมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 98.33 เนื่องจากพื้นที่อำเภอเชียงคำมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานถิ่นใหม่ของชาวไทลื้อ รองลงมา คือ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 95.00 และปัจจัยที่ต่ำสุด คือ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมการมีการศึกษาที่ดี คิดเป็นร้อยละ 1.67

ภาพที่ 12 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานด้านแรงดึงดูด

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาเส้นทางเดินทางและการตั้งถิ่นฐานชาติพันธุ์ไทลื้อ กรณีศึกษาอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา พบว่าชาติพันธุ์ไทลื้อเดิมอาศัยอยู่สิบสองปันนา ประเทศจีน และเริ่มมีการอพยพย้ายถิ่นฐานไปตามประเทศพม่า ประเทศลาว ประเทศเวียดนาม และประเทศไทย [8,9] และในประเทศไทย ชาติพันธุ์ไทลื้อได้มีการตั้งถิ่นฐานตามจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา ชาติพันธุ์ไทลื้อได้เริ่มมีการอพยพย้ายถิ่นฐานใน พ.ศ.2331 เนื่องจากการเกิดสงคราม โดยมีเจ้าผู้ครองนครน่านไปตีเมืองและได้กวาดต้อนชาวไทลื้อลงมาไว้ที่เมืองเชียงม่วน จังหวัดพะเยา หลังจากนั้นอีกไม่นานเจ้าผู้ครองนครน่านก็ได้กวาดต้อนและช่วยเหลือชาวไทลื้อจากอิทธิพลของจีนฮ่อลงมาไว้ที่บ้านหางว อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดเชียงราย ใน พ.ศ.2416 ชาวไทลื้อได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อำเภอ

เชียงใหม่ จังหวัดพะเยาและในปีเดียวกันชาวไทลื้อได้มีการย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อำเภอเชียงคำ เนื่องจากอำเภอเชียงม่วนมีผู้อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมไม่อุดมสมบูรณ์ จนกระทั่ง พ.ศ.2460 เกิดกระจายครั้งสุดท้ายของชาวไทลื้อ โดยมีการกระจายตัวไปยังตำบลต่าง ๆ ของอำเภอเชียงคำ ได้แก่ ตำบลน้ำแวน ตำบลเชียงบาน ตำบลฝายกวาง ตำบลแม่ลาว ตำบลห้วยวน ตำบลเวียงและตำบลแม่ลาว รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อมีด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ การตั้งถิ่นฐานแบบ Linear Village เนื่องจากมีการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางคมนาคม ซึ่งส่วนใหญ่หมู่บ้านของชาวไทลื้อจะตั้งถิ่นฐานตามริมแม่น้ำลาวและแม่น้ำแวน และแบบ Cluster Village มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานโดยมีถนนตัดผ่านสองสายและมีความหนาแน่นมากขึ้น สำหรับการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานจากการเก็บแบบสอบถามและสัมภาษณ์พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานด้านแรงผลักดันว่าปัจจัยมากที่สุด ได้แก่ ปัจจัยด้านการเกิดศึกสงคราม คิดเป็นร้อยละได้ 93.33 รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านการขาดแคลนที่ดินทำกินและปัจจัยด้านการเกิดการรุกรานของกลุ่มทางการเมือง คิดเป็นร้อยละ 88.33 และรองลงมาอันดับ 3 ได้แก่ ปัจจัยด้านการขาดแคลนทรัพยากร คิดเป็นร้อยละ 86.67 ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานด้านแรงดึงดูดพบว่าปัจจัยที่มากที่สุด ได้แก่ ปัจจัยด้านทรัพยากรที่สมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 98.33 รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านการมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 95.00 และรองลงมาเป็นอันดับ 3 ได้แก่ ปัจจัยด้านสภาพทางสังคมมั่นคง คิดเป็นร้อยละ 86.67

การย้ายถิ่นฐานชาติพันธุ์ไทลื้อมีความคล้ายกันกับงานวิจัยของ ปณิธิ อมาตยกุล [10] การย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่ เส้นทางอพยพของชาวไทใหญ่ที่เข้ามาในประเทศไทยทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มแม่น้ำเช่นเดียวกับชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งชาวไทลื้อก็ได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามายังภาคเหนือและมีการตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ และงานวิจัยของ ปิยะ แสสนายกุล [11] รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและแผนที่ประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยมีการศึกษาปัจจัยด้านแรงผลักดันและปัจจัยด้านแรงดึงดูดซึ่งปัจจัยที่เป็นสาเหตุในการอพยพย้ายถิ่นฐานโดยสาเหตุมาจากปัจจัยด้านการเมือง ซึ่งได้มีการเกิดศึกสงครามเช่นเดียวกับชาติพันธุ์ไทลื้อ และการศึกษาของ เรณู วิชาติศิลป์ [12] ได้อธิบายว่าชาติพันธุ์ไทใหญ่มีภาษาพูดและภาษาเขียนเหมือนกับชาวไท เช่นภาษาไทลื้อและมีอาณาเขตติดต่อกับลำนานทางภาคเหนือของไทมอญ จึงทำให้มีภาษาพูดและภาษาเขียนที่คล้ายคลึงกันมาก

เอกสารอ้างอิง

- [1] เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2531). หนังสือกลุ่มชาติพันธุ์ : ชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ: กองทุนสร้างจุระฮัมพร, 2531
- [2] พระราชปรีดี (สายัน อรินทโม), พระสุธีธรรมานุวัตร. (ม.ป.ป). ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธกระบวนทัศน์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมของชาวไทลื้อในล้านนา. (วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
- [3] สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. (2563). ข้อมูลจำนวนประชากรชาวไทลื้อ. แหล่งที่มา: <https://www.m-culture.go.th/phayao/main.php?filename=index>

- [4] สถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2551). ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท. โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- [5] อิศรา ญาณताल. (2534). การอพยพและการตั้งถิ่นฐานไทลื้อจังหวัดพะเยา. ใน สถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (บรรณาธิการ), ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท. (46-47). โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- [6] บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ. (2557). เอกสารประกอบการสอน รายวิชาภูมิศาสตร์มนุษย์. สาขาภูมิสารสนเทศศาสตร์ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยพะเยา
- [7] มานิตย์ คณะโต. (2536). การตั้งถิ่นฐานของชาวอินเดียนในเมืองเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)
- [8] สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน/เล่มที่ 23 /เรื่องที่ 5 ชาติพันธุ์/ความหมายของชาติพันธุ์
<https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=23&chap=5&page=t23-5-infodetail01.html>
- [9] สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). ชาติพันธุ์. แหล่งที่มา
<http://legacy.orst.go.th/?knowledges=%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%9E%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B8%98%E0%B8%B8%E0%B9%8C-%E0%B9%91%E0%B9%95-%E0%B8%81%E0%B8%B8%E0%B8%A1%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B8%98%E0%B9%8C>
- [10] ปณิธิ อมาตยกุล. (2547). การย้ายถิ่นฐานของชาวไทยใหญ่เข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)
- [11] ปิยะ แส่นยากุล. (2561). รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและแผนที่ประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาบ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ (วิจัยปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพะเยา)
- [12] เรณู วิชาศิลป์. (2541). สังเขปภูมิหลังของชาวไทยใหญ่ในรัฐฉาน. ใน ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (บรรณาธิการ) ไท: Tai (หน้า 255-259). เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.